

Јелена Р. ПЕТРОВИЋ*

Војна академија, Универзитет одбране, Београд, Србија

ПСИХОЛОШКИ РАТ И ВОЈНЕ НАУКЕ

Абстракт: У раду је представљен кратак преглед развоја, али и савремених тренова у савременој војној психологији, у теорији и пракси. Размотрене су основе, настанак и почеци психолошког рата, његове основне карактеристике, као и по смислу и садржају слични концепти, модификовани у складу са оквири одређењима, али и савременим тенденцијама развоја војних наука, као што су: специјални рат, хибридни рат, асиметрични ратови, сајбер ратовање, конфликти ниског интензитета, јавна дипломатија, тотални рат. Развој савремених оружја и модерних технологија са собом доноси и промене у перцепцији важности психолошког рата као таквог, али и могућностима употребе и развоја савремених техника психолошког рата. Посебну новину уноси појава друштвених мрежа, које карактерише велика брзина, распрострањеност, доступност, једноставност употребе, различитост појавних облика. Све ове промене се нужно рефлектују и на дефиницију самог појма унутар војне психологије, али и дефиниције и перцепције термина и начина вођења рата, као и на друштвено уређење држава, геополитичку ситуацију и глобалну економију.

Кључне речи: војна психологија, обојене револуције, рат.

1. ВОЈНА ПСИХОЛОГИЈА: ПОЈАМ И НАСТАНАК

Изучавање и примена психолошког рата је један од примарних задатака војне психологије. Војна психологија се може дефинисати као теоријско-примењена дисциплина психологије, која проучава законитости и услове формирања психичких особина и одвијања психичких процеса припадника војске у мирнодопским условима борбене обуке и васпитања и функционисање тих процеса и личности војника у ратним ситуацијама (Пајевић и Касагић, 2003). Психологија улази у војне кругове 1917. за потребе регрутације, односно селекције, кроз масовна тестирања интелигенције. Наиме, САД су касно ушле у Први светски рат и услед оклевања због става да је то ствар европљана, да је Европа довољно далеко и да се то њих не тиче,

* Доцент, jelenailicpetrovic@gmail.com

одзив регрута је испрва био слабији од очекиваног и углавном су се у рат слали досељеници из европских земаља, који нису добро познавали енглески језик, као и сиромашнији слојеви друшва, који нису били нарочито писмени. Међутим, са повећањем улога, постало је веома важно да се установи који су регрути заправо способни да уђу у војску и на које дужности их распоредити, у складу са интелектуалним способностима. Посебно су била важна руководећа места на свим нивоима, као и управљање тадашњом савременом техником, чији је квар или уништење са собом доносио велику материјалу штету (пored смањења борбене готовости). Стога се уводе у оптицај невербални тестови интелигенције за све оне чије је познавање енглеског језика било спорно, а посебан значај се придаје и квалитету обуке и установљавају се посебне популације које нису подобне за уврштавање у борбени састав јединица, као што су особе са менталним хендикепом, менталним поремећајима и криминалци.

Након рата, председник Америчког психолошког друштва, Роберт Јеркс 1919. се залаже за помоћ ветеранима погођеним ратним траумама (феномен који је касније дефинисан као ПТСП, „вијетнамски синдром“). Двајт Ајзенхауер 1942. оснива Psy War Branch која касније прераста у Дивизију за психолошки рат (Psy War Division). Након Другог светског рата, због страха од ширења комунизма у државама Трећег света, оснивају се Јединице за специјалне операције (SOF) и Централна информативну агенцију – CIA (Кнезовић и Милковић, 2005). Након пада Берлинског зида и краја Хладног рата део овласти CIA преузимају Јединице за специјалне операције које су у потпуности интегрисане у оружане снаге САД (Рупчић, 2007) и тада њихови задаци постају: неконвенционално ратовање, специјално извиђање, директне акције, унутрашња одбрана страних пријатељских земаља, противтероризам, психолошке операције, помоћ у цивилним пословима, хуманитарне акције и помоћ, акције трагања и спасавања и посебна помоћ на дејства и задаци.

Након велике реорганизације АРА (Америчке психолошке асоцијације), као најмоћнијег и највећег удружења психолога у свету, формира се посебно одељење 1946. Друштво за војну психологију, чији је председник био Џон Џенкинс, који је због својих заслуга у рату добио чин капетана морнарице (што је пошло за руком још само двојици америчких психолога). Први Центар за проучавање психолошког рата формиран 1952. (PsyWar Center Fort Bragg) је обухватао четири одсека: школство, медије, штаб и специјалне снаге. Осим финансирања пројеката у цивилству, у сврхе проучавања психолошког рата, формирају се и истраживачки центри и војно - психолошки институти. Ове установе покривају све области проблема којима се бави војна психологија: гушење побуна и грађанских нереда, изразу публикација о психолошком рату, испитивањем понашања људства у екстремним условима,

проблемима војне хијерархије, проблеми стреса у борби и менталних болести, детерминанте војне ефикасности, итд. Вотсон наводи да је у време писања књиге регистровао делатност 146 војно - психолошких института у свету (Вотсон, 2002).

2. ПСИХОЛОШКИ РАТ: НАСТАНАК

Корени интересовања за психолошки рат налазе на истоку. У Умећу ратовања (Сун Цу, 2009) разматрају се психолошки аспекти рата као друштвеног феномена и најефикасније методе психолошке припреме за постизање победе над непријатељем у идеалном рату: психолошком рату, без људских губитака и употребе оружја, а чији су основи постулати употреба дезинформација, проучавање и појачавање слабих тачака противника али и рад на побољшању сопствених слабости, максимално избегавање директног сукоба, тактика исцрпљивања непријатеља на свим пољима, примена лукавства, кориштење шпијуна, итд. У делу „Arhasastra“ (Начела политике) индијског мислиоца Чанаке (Chanakya) разматрају се начела отвореног и тајног психолошког рата. Са променом дефиниције рата и поимања Клаузевица (фон Клаузевиц, 1951) да рат представља наставак политике другим средствима, до Блумовог (1991) схватања (претње, дезинформације, упади, изазивање друштвених и економских криза, итд), долази и до еволуције значења и дефинисања термина психолошки рат. Психолошки рат се може дефинисати као посебни облици дејства који се реализују путем активности које реализују специјалне снаге (формиране, обучаване и опремљене искључиво у те сврхе), војног или паравојног карактера, а у сврху постизања војних, економских, политичких или психолошких циљева у миру или рату, засебно или уз употребу конвенционалних војних средстава, на сопственој, непријатељској, неутралној или побуњеничкој територији, па и у политички и друштвено осетљивим подручјима, уз *differentia specifica*: могу бити јавне и тајне, односно одвијати се само уз знање, одобрење и контролу одређених кругова моћи.

3. ПСИХОЛОШКИ РАТ: КАРАКТЕРИСТИКЕ

Психолошки рат има неколико предности у односу на остале форме рата (наравно, највећи ефекат се постиже синергијом и здруженим деловањем, али ништа није тако угодно за широку временску и просторну употребу као психолошки рат). Он омогућава да се очува кохезивност, кохерентност и јединство у мишљењу унутар сопственог народа, услед директног деловања сопствених снага, али и непријатељских, уколико се дејства психолошког

рата уоче и препознају. Тада се код становништва јавља додатни морал за борбу и жеља за отпором, како у рату, тако и у миру; како на фронту, тако и у позадини, што за директну последицу има ангажовање додатних, па чак и непредвиђених снага, средстава и ресурса непријатеља, што осим новчаних, људских и финансијских губитака, изазива и додатни публицитет и континуитет у трајању онога што се обично планира и замишља у терминима блицкрига. Ово је посебно изражено у анексијама и након освајања територија насељених непријатељски расположеним становништвом, будући да је једна територија заузета тек онда када се вољи освајача потчини народ који на њој живи. Тиме што се користе знањима друштвених наука, средства психолошког рата омогућавају научно, систематско и планско деловање над становништвом, у сврху управљања, контроле и манипулације њиховим психолошким особинама, стањима и понашањима, што их, у синергији са савременим масовним средствима комуникације и друштвеним мрежама, чини изузетно брзим и доступним. Масовност и приступачност средстава комуникације и управљање методама и техникама психолошког рата омогућава мање финансијске, инфраструктурне, привредне, демографске и друге губитке. Очуваност тих ресурса представљало би директан прилив капитала у случају да са територијом и становништвом, очувано и неопштењено, дође у посед непријатеља. И наравно, са становишта борбеног морала, за непријатеља је боље да има заплашеног противничког војника него убијеног, јер он преноси свој страх и утиче на друге, а код рањених, заробљених али и породица погинулих увек постоји потреба за осветом. Генерално узевши, психолошки рат, омогућава избегавање нарушавања репутације државе која изводи непријатељске операције, правне ризике и последице везане за законитост извођења појединих операција, осигурава од уништења уложени страни капитала међународних компанија, избегавање могућих људских жртава и материјалне штете, омогућава већи степен тајности ради избегавања интерних последица (попут губитка власти и окретања народа против власти или истакнутих појединаца услед пораза) и екстерних (санкција или неких других последица проузрокованих ратним дешавањима а која се негативно одражавају на сопствену земљу и становништво), репутацију и опстанак домаћих компанија које послују у земљама где се врше акције али и иностранству генерално, финансијски ризике односно исплативост извршења акције (Ђорђевић И Кековић, 2008).

Неки сматрају да добро вођен психолошки рат значи пола победе, док други сматрају да су његови ефекти далеко мањи него што актери желе. Многе старешине мањих тактичких јединица немају разумевања за овај вид дејстава, сматрајући га сувише апстрактним и немерљивим и интересује их искључиво број ликвидираних противника и материјални учинци (Вотсон, 2002). У најбољем случају, усмерени су на она средства која имају за циљ

подизање и очување морала сопственог људства у рату, без идеје и представе да целокупно друштво може бити изложено његовим различитим појавним облицима и у миру.

4. ПСИХОЛОШКИ РАТ У ВОЈНИМ НАУКАМА

Већ пола века траје расправа о оправданости издвајања војних наука и њиховом осамостаљивању у корпусу научног знања: да ли је у питању наука или вештина, а уколико је реч о науци, да ли је у питању јединствена наука или систем међусобно повезаних наука, област друштвено – хуманистичких наука или пак интердисциплинарна област (Благојевић, Старчевић и Зоговић, 2019). Поред две супротстављене струје које говоре о самосталном постојању (Шешић, 1971) или непостојању истих (Лодевицки, 2011) отворена је и дилема саме стручне јавности унутар ове проблематике, да ли су, уколико се прихвати чињеница о њиховој научној независности, војне науке или науке одбране и шта је њихова права суштина. У овом раду је прихваћена теза о самосталном постојању истих које Благојевић, Старчевић и Зоговић (2019) дефинишу као скуп међусобно вишеструко повезаних системских наука чији је циљ проучавање функције одбране неке државе. Међутим, у контексту специфичности усмерења знања и поља деловања војне психологије, као примењене гране психологије, као и саме дефиниције психолошког рата, војне науке (назив који 1971. године предлажу Лукић, Ратковић, Павићевић (1971) и Гаћиновић (2009)) су ипак ближа одредница, тим пре уколико имамо на уму став Фукса (1971) да суштину, односно језгро, војних наука заправо чине стратегија, тактика и оператика. Он такође сматра да су науке попут војне психологије део ширих матичних наука, односно њихове примењене гране, чији се предмети протежу ван процеса специфичних за рат и чија се методологија битно разликује од оних у војним наукама.

Захваљујући овим методолошким недоумицама и терминолошкој неодређености, поједини појмови, који настају након Другог светског рата, а све их је више од рата у Ираку 1991, се по свом значењу, у већој или мањој мери преклапају са појмом психолошки рат или пак обухватају одредице психолошког рата у свом садржају, настајући као резултат експертизе војних аналитичара, узимајући у обзир савремене геополитичке токове и дешавања, као и убрзани развој технологије и војне индустрије и престанак ослањања искључиво на поседовање нуклеарног оружја као инструмента наметања сопствене надмоћи. Неки од тих појмова су:

1. специјални рат – синоним за психолошки рат у пуном значењу. Углавном се користи у земљама Источног блока;

2. сукоб ниског интензитета односи се на активности у којима нема директне употребе силе, али се свим облицима тајних акција покушава успоставити потпуна контрола над политичким, економским и друштвеним токовима једне земље (Ђорђевић и Кековић, 2008);

3. асиметричне претње се дефинишу као операције које имају за циљ да неутралишу предност јаче стране, а ослањају се на индиректне приступе у постизању циља. Њихов циљ није заузимање територије и не представљају претњу суверенитету, већ слабење воље и способности противника да користе супериорне конвенционалне војне капацитете и да ефикасно интервенишу у регионалним сукобима (Глвинов И Танески, 2013). Могу трајати годинама, јер је пролонгирање контакта и исцрпљивање непријатеља и његових ресурса њихова основна стратегија, а снага технологије увек поустаје пред идеологијом;

4. јавна дипломатија – Омштед сматра да је појам јавне дипломатије политички коректан термин који се у мирнодопским условима користи за оно што се у ратним условима назива психолошким ратом (Ohmstedt, 1993). Јавна дипломатија је релативно нова доктрина у међународним односима која полази од тезе да је употреба „меке моћи“ ефикаснија од војних операција или ратова. Под јавном дипломатијом се подразумева деловање једне суверене земље према јавности других земаља како би се утицало на јавно мњење других земаља, с циљем да се прихвате и промовишу сопствени национални циљеви или интереси страни тим земаљама (Богдановић, 2008) путем медија, ПР агенција, невладиних организација, агенција за истраживање јавног мњења, размене стручњака, итд, с циљем да се друге земље „приволе“ да се понашају и доносе одлуке на властиту штету;

5. хибридни рат – усмерен је на промену режима и/или државног поретка и политичког система у нападнутим државама - обојене револуције (Николић, 2017а) и у њему учествују ентитети попут медијских гласила, хуманитарне организације, верске организације, миротворци и медијатори, итд (Николић 2017, б). Творци појма хибридно ратовање, Хофман и Матис (Mattis & Hoffman) наводе као кључне карактеристике употребу војних и невојних средстава ратовања, прикривених и отворених облика угрожавања безбедности, разноврсност појавних облика, свеобухватност, изненадност, флексибилност, неодређеност, двосмисленост или скривеност узрока и иницијатора догађаја, сајбер напади, економске мере (санкције, блокаде, бојкоти), порицање умешаности у предметне догађаје, субверзивне оружане акције са скривањем извршилаца у цивилној популацији, синхронизованост различитих активности, поступност у остварењу циљева уз спремност на дуготрајни ангажман по принципу малих корака, ограничавање ескалације сукоба ради избегавања могућности прерастања истог у отворени - класични рат, итд;

6. неограничени рат – појам који представља кинеску перцепцију савременог ратовања. Лианг и Ксиангсуи (Liang & Xiangsui, 1999) као појавне облике неограниченог ратовања наводе: нуклеарни, дипломатски, финансијски, трговачки, биохемијски, обавештајни, ресурсни, еколошки, рат преко економске помоћи (додали би смо и хуманитарне), свемирски, рат прописима, електронски, шверцерско – кријумчарски, санкције и идеолошки рат. Принципи планирања и реализације неограниченог ратовања су: свеобухватност, усклађеност, ограничени циљеви, неограничене мере - могу се изабрати било које мере и поступци да би се постављени циљеви реализовали, асиметрија, минимална потрошња, вишедимензионална координација, прилагођавање и контрола;

7. сајбер рат представља примену информација, информационих средстава и сајбер простора у сврху вођења међународних сукоба. Одвија се у потпуности или делимично у сајбер простору или кроз њега (Младеновић, Јовановић и Дракулић, 2012). Сајбер простор обухвата различите електронске медије који креирају, преносе, размењују или чувају информацију, која се обрађује од стране медија или стручњака различитих профила, јавно или тајно, при чему се информације пуштене у етар такође могу и блокирати, уништити или на неки други начин изменити, од стране актера који учествују у комуникацији која се одвија у сајбер простору, при чему сајбер простор обухвата не само интернет већ и информационе мреже ван њега. Оно се не одвија у засебном подручју као искључиво војна активност, већ великим делом има пресек са сајбер криминалом и шпијунажом, од којих га разликује само намера покретача напада, а не средства, методе и технике. Не постоји међународно прихваћен став шта конституише сајбер ратовање, нити међународне правне регулативе (Младеновић, Јовановић и Дракулић, 2012). Русија истиче значај и других претњи из сајбер простора попут информационих операција које се покрећу прикривено или отворено са циљем политичког манипулисања становништвом, иницирањем и ширењем опозиционих протеста и мобилисањем неформалних друштвених група чије су активности усмерене ка рушењу владајућих режима или дестабилизацији државног и друштвеног система.

5. ВРСТЕ ПСИХОЛОШКОГ РАТА

Психолошки рат се, према домаћим и страним ауторима (Вучинић, 2017; Пајевић и Касагић, 2003; Радишић 2000; Szafranski, 1997) може поделити на:

1. стратегијски – води се са државног врха и отпоран је на промене у односу на спољашњу и унутрашњу политику. Обухвата дугорочне и шире циљеве и потпомаже основна војна и политичка опредељења једне земље.

Његова основна улога је да створи повољну атмосферу у међународном јавном мњењу и властитој земљи за остваривање одређених циљева, различитим, планираним и организованим деловањем, уз употребу различитих средстава и канала комуникације. Основни циљ је учинити противника одговорним за светска збивања и оружане сукобе.

2. тактички – усмерен је на непријатељске оружане снаге и становништво у борбеној зони, односно тамо где се жели напасти. Намера му је да олакша извршење борбених задатака и за разлику од стратегијског, има кратке рокове, са прецизним циљевима и задацима. Карактерише га и флексибилност у односу на фокус-групу, средства и начин деловања. Може да се одвија непосредно пре, у току и после вођења борбених дејстава. Сам ток и ефикасност је високо зависан о квалитету добијених обавештајних података и конкретних услова на подручју на ком се изводи. Тактичким ратом се откривају и нападају слабе тачке противника, прикрива или појачава дејство класичне војне силе применом једног или више средстава психолошког рата на исту циљну групу, при чему је основни циљ исцрпљивање људства путем примене заваривања. Од пресудне важности за ефикасност тактичког рата су: јединство и субориднација, фактор изненађења, немогућност провере информација и дешавања од стране непријатеља, једноставност, доступност и пријемчивост примењених средстава, као и правовремено откривање и осујећење сличних планова непријатеља.

3. консолидацијски – намењен је деловању на окупираној територији, да би се учврстила власт, индоктринирало и придобило домицилно становништво. Основни циљ је постконфликтно смањење напетости, а активности су усклађене са оним које су планиране стратегијским ратом. Овим обликом психолошког рата се нарочито тежи омаловажити и компромитовати политика и друштвене вредности противника. Посебно се тежи активирању пете колоне. Може се одвијати и путем стабилизационих операција, које се односе на укључивање војника у невојне активности (у заштити цивилног становништва са становишта и различитих облика сарадње и помоћи цивилним властима), а посебно су примењиве у мировним и хуманитарним мисијама (тамо где је циљ операције одређен и где су примаоци укључени, а не само потпомогнути, остварени облици сарадње и комуникације су биле много ефектнији).

4. неокортикални - напад на менталне активности појединца како се човек не би опирао остваривању циљева и интереса противника. Неокортикалним ратом се тежиште сукоба преноси из спољне средине на психифизичку сферу индивидуе, како би се изазвала она психичка стања која човека чине покорним и послушним. Неокортикални рат се најчешће води неочекиваним средствима, где нема пуно простора за одбрану. Један од примера је употреба видео игрица за потребе увежбавања прецизности,

али и постизање дехуманизације пилота ангажованих у Пустњској олуји. Сличне примере налазимо и у неочекиваним исказима, мапама или сликама у сликовницама, цртаним филмовима, уџбеницима за основну и средњу школу. Такође, деловање различитих секти и култова се може везати за овај вид психолошког рата, али и алтернативних учења, попут астрологије и феномена екстрасензорне перцепције. Позната је епизода која је уздрмала Њемачку владу и Хелмута Кола 1996 - 1997 са покушајем забране деловања Сајентолошке цркве (секта коју је 1950-их основао Рон Хабард, обавештајни официр САД за време Другог светског рата – Радишић, 2000).

5. информационо - информатички – заснива се на употреби савремених технологија и одвија се паралелно у две средине: сајбер простору и социјалној средини, са директним импликацијама на појединца који је мета напада, али и могућношћу деловања на неку издвојену групу, али и друштво у целини.

6. ОДБРАНА ОД СРЕДСТАВА ПСИХОЛОШКОГ РАТА

Одбрана од средстава путем којих се води психолошки рат се води у зависности од тога која су средства психолошког рата примењена, као и од психолошко – одбрамбених капацитета државе, народа и појединца. Заштита од деловања пропаганде се постиже путем посредних и непосредних средстава. Посредна средства се односе на лични ниво одбране сваког појединца. То су висок степен морала, патриотизма, мотивације и личне уверености у исправност поступака сваког појединца и самопоуздања по питању сопствене вредности и способности, очување психичког и физичког здравља и развијање критичког мишљења. Непосредна средства обухватају активан рад институција на развоју противпропагандних средстава, обуку о начинима препознавања и разоткривања пропаганде, конкретне акције у циљу сузбијања, елиминисања ефеката, онемогућавања ширења, јавног разоткривања, истинито и редовно обавештавање о текућим догађајима. С обзиром на појавност, распрострањеност и широк спектар појавних облика и техника и средстава који се у психолошком рату свакодневно примјењују, неопходно је и одбрану организовати на институционалном нивоу, али и формирати свест сваког појединца о његовим манифестацијама и значају.

ЛИТЕРАТУРА

- Bloom 1991: Richard W. Bloom. "Propaganda and Active Measures". Eds: Reuven Gal, David A. Mangelsdorff. *Handbook of Military Psychology*. New York: John Wiley, 693-709.
- Liang, Xiangsui 1999: Qiao Liang, Wang Xiangsui. *Unrestricted Warfare*. Beijing: PLA Literature and Arts Publishing House. Dostupno na <http://www.c4i.org/unrestricted.pdf>

- Lodewyckx 2011: Peter Lodewyckx „Defence sciences: do they exist?”. *Vojno delo*, vol. 63, no. 2, 73–77.
- Matis, Hoffman 2005: James N. Mattis, Frank Hoffman. “Future Warfare: The rise of Hybrid Wars”. *Proceedings Magazine*. US Naval Institute, 132/11/1233. Dostupno na www.usni.org/magazines/proceedings/2005/november/future-warfare-rise-hybrid-wars
- Ohmstedt 1993: Holger Ohmstedt. *Von der Propaganda zur Public Diplomacy: die Selbstdarstellung der Vereinigten Staaten von Amerika im Ausland vom Ersten Weltkrieg bis zum Ende des Kalten Krieges*, Dissertation. München: Ludwig-Maximilian-Universität.
- Szafranski 1997: Richard Szafranski. „Neocortical warfare? The ACME of skill”. Eds: John Arquilla, David Ronfeldt, Alvin Toffler, Heidi Toffler. *In Athena's Camp: Preparing for Conflict in the Information Age*. RAND corporation, 395-416.
- Благојевић, Старчевић, Зоговић 2019: Срђан Благојевић, Срђан Старчевић, Михајло Зоговић. „Науке одбране или војне науке – пола века без одговора“. *Војно дело*, вол. 71, бр.7, 178-188.
- Богдановић 2008: Мира Богдановић. „Југославенски дисиденти и Хладни рат“. *Социологија*, вол. 51, бр. 2, 113-136.
- Вотсон 2002: Питер Вотсон. *Психологија рата*. Београд: Војноиздавачки завод.
- Вучинић 2017: Дејан Вучинић. „Психолошко ратовање у простору друштвених иновационих медија – аспект хибридног ратовања“. *Војно дело*, вол. 69, бр. 7, 326-337.
- Гађиновић 2009: Радослав Гађиновић. „Друштвена суштина рата“. *Политичка ревија*, вол. 22, бр.4, 81-100.
- Главинов, Танески 2013: Александар Главинов, Ненад Танески. „Асиметричне претње и њихова рефлексја на међународну безбедност“. Ур: Милан Живковић. *IV Међународни скуп – Мултикултуралности и савремено друштво*, Нови Сад: Висока школа за правне и пословне академске студије др Лазар Вртакић, 459-467.
- Ђорђевић, Кековић 2008: Младен Ђорђевић, Зоран Кековић. „Управљање ризицима у тајним акцијама“. *Војно дело*, вол. 60, бр. 1, 103-123.
- Кнезовић, Миаковић 2005: Звонимир Кнезовић, Дарко Милковић. „Психолошке операције, психолошки рат и ратна промицба“. Ур: Желимир Павлина, Зоран Комар. *Војна психологија*, 3, Загреб: МОРХ, 369-402.
- Лукић 1971: Радомир Лукић. „Војне дисциплине – науке и вештине“. Ур: Стево Илић, Михајло Вучинић. *Војна наука*, Београд: Војноиздавачки завод, 68-75.
- Младеновић, Јовановић, Дракулић 2012: Драган Младеновић, Данко Јовановић, Мирјана Дракулић. „Дефинисање сајбер ратовања“. *Војнотехнички гласник*, вол. 60, бр.2, 85-117.
- Николић 2017 б: Небојша Николић. „Разматрање иновативности концепта хибридног ратовања“. *Војно дело*, вол. 69, бр. 5, 320-332.
- Николић 2017а: Небојша Николић. „Стратегијска раскршћа и хибридни рат – нови феномен или ново име за старе приступе конфликтима“. *Војно дело*, вол. 69, бр. 8, 31-38.
- Павићевић 1971: Вуко Павићевић. „Епистемолошки статус војних знања“. Ур: Стево Илић, Михајло Вучинић. *Војна наука*, Београд: Војноиздавачки завод, 86-90.
- Пајевић, Касагић 2003: Десимир Пајевић, Љубомир Касагић. *Војна психологија*. Београд: Војноиздавачки завод.
- Радишић 2000: Светозар Радишић. *Неокоординачни рат*. Београд: Војноиздавачки завод.
- Рупчић 2007: Марко Рупчић. „Uloga glasila u ratu“. *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, vol. 10, no. 19, 63-72.

- Сун Цу 2009: Сун Цу. *Умеће райовања*. Београд: Бабун.
- фон Клаузевић 1951: Карл фон Клаузевиц. *О райу*. Београд: Војно дело.
- Фукс 2011: Жељко Фукс. „О систему војних наука“. Ур: Стево Илић, Михајло Вучинић. *Војна наука*, Београд: Војноиздавачки завод, 208-237.
- Пешић 1971: Богдан Пешић. „О чему говори војна наука“. Ур: Стево Илић, Михајло Вучинић. *Војна наука*, Београд: Војноиздавачки завод, 80-85.

Jelena R. PETROVIĆ

PSYCHOLOGICAL WARFARE AND MILITARY SCIENCES

SUMMARY

In this paper the brief development and contemporary trends in modern military psychology, in theory and praxis, were presented. The origins and concepts of psychological warfare and its basic characteristics were discussed. Also, similar terms, modified with conceptual frameworks and contemporary development of military sciences, like special warfare, hybrid warfare, asymmetric warfare, cyber warfare, low-intensity conflict, public diplomacy, total warfare, were discussed. The development of modern weapons and technologies brings changes in the perception of importance of psychological warfare of itself, but also different possibilities of use of modern techniques in it. The special opportunity presents social networks, characterized by high speed, wide spread network, different modes, adaptability, availability and simplicity of use. All these changes also brought some changes in definition of psychological warfare inside military psychology of itself, but also changes the definition of perception of terms and modus of war, so as the polity of the states, geopolitical situation and global economy.

Key words: colour revolution, military psychology, warfare.